

Господарське право; господарсько-процесуальне право

УДК 346.5

Кучерук Катерина Ігорівна

студентка

Інституту підготовки кадрів для органів юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Кучерук Екатерина Игоревна

студентка

Института подготовки кадров для органов юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Kucheruk Katerina

Student of the

Institution of Preparation Staff for Ministry of Justice of

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Швидка Тетяна Ігорівна

кандидат юридичних наук, асистент кафедри господарського права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Научный руководитель:

Швыдкая Татьяна Игоревна

кандидат юридических наук, ассистент кафедры хозяйственного права

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Scientific director:

Shvudkaya Tetyana

Candidate of Juridical Sciences,

Assistant of Department of Commercial Law

Yaroslav Mudryi National Law University

НОВЕЛИ КОДЕКСУ ПРО БАНКРУТСТВО: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

НОВЕЛЛЫ КОДЕКСУ О БАНКРОТСТВЕ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

THE NEW BANKRUPTCY CODE: PROBLEMS AND PERSPECTIVES

Анотація. У статті досліджуються окремі положення Кодексу про банкрутство, зазначаються суттєві зміни, що зазнав інститут відновлення платоспроможності особи та визнання її банкрутом з прийняттям Кодексу, аналізуються підстави їх виникнення, прогнозуються можливі складнощі щодо застосування норм Кодексу на практиці.

Звертається увага на доцільність прийняття закону, який буде відповідати потребам сучасного суспільства, слугуватиме зміцненню економічного потенціалу України та забезпеченню істотного поліпшення умов ведення бізнесу в Україні за тими напрямками, що враховуються Світовим банком та Міжнародною фінансовою корпорацією під час складання рейтингу «Doing Business», а отже як наслідок просуванню України до його вищих щабель.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що існуючі системи відновлення платоспроможності особи та визнання її банкрутом класифікуються залежно від ступеня захищеності сторін та залучення державних органів до процесу. Україні притаманні риси держав континентальної правової сім'ї, а саме нейтральність системи та низький ступінь залучення, який обмежується судовими органами та арбітражним керуючим. Автором розкрито питання щодо вираження державної політики у зазначеній сфері через встановлення у Кодексі певних механізмів захисту законних прав та інтересів як кредиторів, так і боржників.

Досліджується новостворений інститут визнання фізичної особи банкрутом, увагу акцентовано на нормах, що покликані забезпечити гідний

рівень життя особи, визнаної банкрутом, виокремлюється проблематика та надаються можливі варіанти внесення змін до зазначених норм.

Ключові слова: банкрутство, боржник, кредитор, неплатоспроможність, арбітарський керуючий, мирова угода.

Анотація. В статье исследованы отдельные положения Кодекса про банкротство, указывается на существенные изменения, внесенные в институт восстановления платёжеспособности и признания лица банкрутом с принятием нового Кодекса, анализируются причины их возникновения, прогнозируются возможные трудности применения их в практике

Обращается внимание на целесообразность принятия закона, который будет отвечать потребностям современного общества, служить укреплению экономического потенциала Украины и обеспечению существенного улучшения условий ведения бизнеса в Украине по тем направлениям, которые учитываются Всемирным банком и Международной финансовой корпорацией при составлении рейтинга «Doing Business», а следовательно продвижению Украины на его высшие позиции

В ходе проведенного исследования установлено, что существующие системы восстановления платежеспособности и признания лица банкрутом классифицируются в зависимости от степени защищенности сторон и привлечение государственных органов в процесс. Украине присущи черты государств континентальной правовой семьи, а именно нейтральность системы и низкая степень вовлеченности, которая ограничивается судебными органами и арбитражным управляющим. Автором раскрыты вопросы касательно общей направленности государственной политики в указанной сфере путем установления в Кодексе определенных механизмов защиты законных прав и интересов как кредиторов, так и должников.

Исследуется нововведенный институт признания физического лица банкротом, внимание акцентировано на нормах, которые призваны обеспечить достойный уровень жизни лица, признанного банкротом, выделяется проблематика и предоставляются возможные варианты внесения изменений в указанных норм

Ключевые слова: банкротство, должник, кредитор, неплатежеспособность, арбитражный управляющий, мировое соглашение.

Summary. *The article examines certain provisions of the Bankruptcy Code, author points out the significant changes made to the institution of restoring solvency and declaring a person bankrupt with the adoption of the new Code, analyzes the reasons for their occurrence, predicts possible difficulties of applying them in practice*

Attention is drawn to the expediency of adopting a law that will meet the needs of modern society, serve to strengthen the economic potential of Ukraine and to ensure a significant improvement in the business environment in Ukraine in those areas that are taken into account by the World Bank and the International Finance Corporation in compiling the "Doing Business" rating and, therefore, promotion of Ukraine to its highest positions

It was established that the existing systems for restoring solvency and recognizing a person as bankrupt are classified depending on the degree of parties' rights and the involvement of state bodies in the process. Ukraine has features of the states of the continental legal family, namely the neutrality of the system and the low degree of involvement, which is limited by the judicial authorities and the arbitration manager. The author disclosed questions regarding the general direction of state policy in this area by establishing in the Code certain mechanisms for the protection of legal rights and interests of both creditors and debtors.

The newly introduced institution of recognition of an individual as bankrupt is investigated, attention is focused on the norms that are designed to

ensure a decent standard of living for a person recognized as bankrupt, the problems are highlighted and possible options are given to make changes to the indicated norms

Key words: *bankruptcy, debtor, creditor, insolvency, arbitration manager, settlement agreement.*

Постановка проблеми. Численні економічні розлади та відсутність централізованого управління сприяли стагнації сектору економіки України. Макроекономічна нестабільність обумовили виникнення і поглиблення кризових явищ на багатьох вітчизняних підприємствах. Наявне правове регулювання відповідає потребам десятирічної давнини, адже більшість нормативно-правових актів приймалися поспіхом на зламі століть та зазнавали незначних змін, зберігаючи застарілий каркас. Сучасний стрімкий розвиток суспільства та інституцій зумовлює потребу в прилаштуванні державних механізмів до потреб ринку.

Стан ринкових відносин та місце бізнесу у державі безпосередньо корелює з рівнем довіри до неї як з боку владних структур іноземних країн, так і з боку інвесторів. Відповідно до рейтингу Doing Business, який кожен рік формує Світовий банк на основі оцінки ведення підприємницької діяльності 190 країнах світу, Україна займає 76 місце. Одним з індикаторів у зазначеному дослідженні є врегулювання питання щодо неплатоспроможності. Причиною таких результатів є: занадто тривала процедура банкрутства в Україні – 2,9 роки, висока вартість процедур банкрутства в Україні – 40,5% від вартості майна боржника, низька ефективність процедур банкрутства в Україні [7].

Міністерство економічного розвитку та торгівлі України на офіційному веб-сайті зазначило, що напрямками діяльності країни та її метою є увійти до топ-30 країн у рейтингу Doing Business 2019, що буде оприлюднений вже восени 2019 року, а реформу системи банкрутства

визначено в Україні серед пріоритетних, зокрема, Стратегією сталого розвитку «Україна-2020». Одним з кроків є прийняття нового нормативно-правового акту, який би регулював як матеріальну, так і процесуальну складові відновлення платоспроможності та визнання особи банкрутом.

Формулювання цілей статті (постановка завдання).

Проаналізувати новий Кодекс та виокремити якісні зміни та ймовірні недоліки в інститутах визнання особи банкрутом та відновлення платоспроможності особи, а також дослідити відповідний досвід європейських країн романо-германської правової сім'ї, на базі якого спрогнозувати подальшу роль зазначеного Кодексу у розвитку всієї системи права України та її престижу у світовому економічному просторі.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі системи регулювання відносин відновлення платоспроможності та визнання особи банкрутом умовно діляться на три види:

- а) «Прокредиторська» система (Великобританія, Німеччина), яка встановлює підвищений захист інтересів кредиторів;
- б) «Продебіторська» система (США, Франція), що основною метою ставить відновлення платоспроможності і захист інтересів боржника;
- в) Нейтральна система - не надає явної переваги одній стороні

Інші вчені виділяють п'ять напрямів правового регулювання зазначених відносин. Так М. В. Телюкіна зазначає: «Система Закону про банкрутство конкретної держави може бути спрямована на надання певної підтримки тій або іншій стороні - боржникові або кредиторам. Залежно від цього виділяють п'ять різних світових систем побудови конкурсного законодавства: радикально-продебіторську, помірковано-продебіторську, нейтральну, радикально-прокредиторську та помірковано-прокредиторську» [6].

Характеризуючи роль держави у процесі відновлення платоспроможності та визнання особи банкрутом варто зазначити ступінь залучення органів влади, а саме якісну та кількісну складову. Країні англо-американської правової сім'ї наділяють окремі органи фінансового контролю повноваженнями щодо виявлення неплатоспроможних осіб; впровадження щодо них заходів з відновленням платоспроможності; здійснення процедури банкрутства (Комісія з цінних паперів і бірж у Сполучених Штатах Америки та Служба у справах про неспроможність, що є виконавчим органом і діє при Департаменті торгівлі і промисловості, що є аналогом нашого Міністерства економічного розвитку і торгівлі у Великій Британії). До другої групи відносяться здебільшого країни континентального права, які головний регуляторний каркас відносин неплатоспроможності покладають на судові органи та арбітражних керуючих, що здійснюють власні функції у тісній взаємодії. Центральні органи виконавчої влади при цьому виконують лише технічні завдання, такі як ведення реєстру банкрутів чи оголошення про відкриття процедури банкрутства в електронній системі [2].

Що стосується України, то функції з регулювання питань банкрутства виконує Міністерство Юстиції, що формує державну політику з питань банкрутства. У складі Міністерства Юстиції відповідну діяльність здійснює Департамент з питань судової роботи та банкрутства та територіальні органи з питань банкрутства. Втім зазначені органи здійснюють організаційну та забезпечувальну функції (ведення Єдиного реєстру підприємств, щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство, забезпечує розміщення на своєму офіційному веб-сайті оголошень про проведення аукціонів з продажу майна боржників у процедурах банкрутства тощо [5]) тоді як безпосередньо визнання банкрутства здійснює господарський суд (Господарські суди розглядають справи про банкрутство

[1]), а керує відновленням платоспроможності та ліквідацією арбітражний керуючий, що відповідає моделі континентального права.

Методологія державного регулювання досліджуваних відносин відображається у змісті нормативно-правових актів. В Україні це Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», який двічі зазнавав кардинальних змін, внаслідок чого змінювався тип системи відносин у сфері відновлення платоспроможності та визнання особи банкрутом. На даному етапі розвитку відбувається модернізація зазначеного нормативно-правового акту. Так, 18 жовтня 2018 року Верховна Рада ухвалила Кодекс України з процедур банкрутства, якій вносить деякі кардинальні зміни у розуміння відповідного інституту.

Найсуттєвішим позитивним зрушенням було впровадження інституту відновлення платоспроможності фізичної особи. Аналізуючи положення Кодексу, можна виокремити підстави відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи. По-перше, порушення справи покладається на розсуд самого боржника: на відміну від відновлення платоспроможності юридичної особи, де заява може надійти як від боржника, так і від кредитора, лише фізична особа – боржник може до суду стосовно порушення справи про відновлення власної платоспроможності. По-друге, розмір прострочених зобов'язань боржника перед кредитором (кредиторами) має становити не менше тридцяти мінімальних розмірів заробітної плати, що на момент набрання чинності відповідного Кодексу згідно з Проектом Закону про Державний бюджет України на 2019 рік становитиме 125 тис 190 грн. По-третє, боржник припинив здійснювати планові платежі у розмірі більше як п'ятдесят відсотків місячних платежів по кожному з кредитних та інших зобов'язань упродовж двох місяців. Доцільно зазначити, що Кодекс не містить зазначених підстав щодо юридичної особи, на відміну від попередньої редакції «Про відновлення

платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», що надає явної переваги кредиторам.

Крім зазначених пунктів, обов'язковою підставою для відкриття провадження є винесення постанови у виконавчому провадженні про відсутність у фізичної особи майна, на яке можна звернути стягнення.

До заяви мають додаватися документи, які повністю відображають фінансовий стан боржника, такі як конкретизований список кредиторів із зазначенням загальної суми грошових вимог; опис майна боржника, що належить йому на праві власності; копії документів про вчинені боржником протягом року до моменту подачі заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність правочини щодо належного йому нерухомого майна, цінних паперів, часток у статутному капіталі, транспортних засобів та угоди на суму не менше тридцяти мінімальних розмірів заробітної плати; відомості про всі наявні рахунки боржника, відкриті в банках та інших фінансово-кредитних установах; декларація про майновий стан за останні три роки, яка повинна містити інформацію щодо майна, доходів та витрат боржника та членів його сім'ї, що перевищують тридцять мінімальних розмірів заробітної плати. Отже, немає сумніву що необхідність надати відповідний пакет документів може зупинити людину у зверненні до суду, адже таким чином буде відображена вся її фінансова діяльність за останні роки. Крім того, Кодекс зазначає, що суд за клопотанням арбітражного керуючого або з власної ініціативи може прийняти рішення про тимчасову заборону боржнику без дозволу суду виїжджати за кордон на період здійснення провадження у справі про неплатоспроможність, якщо боржник вчиняє діяння, спрямовані на перешкоджання проведенню відносно нього процедур передбачених Кодексом. Втім відсутні норми, які б кваліфікували дії особи як ті, що «перешкоджають процедурі», тобто це залишається на розсуд уповноважених осіб. Фактично відбувається обмеження

передбаченого Конституцією права вільно залишати територію України, а підстави обмеження не регламентовані.

Ще однією суперечливою нормою є заборона включення до складу ліквідаційної маси житла, яке є єдиним місцем проживання сім'ї боржника (квартира загальною площею не більше 60 квадратних метрів або житловою площею не більше 13,65 квадратних метрів на кожного члена сім'ї боржника (що кореспондує нормам Житлового кодексу про норму житлової площі) чи житловий будинок, загальною площею не більше 120 квадратних метрів) та не є предметом забезпечення. У пояснювальній записці до проекту не зазначається, чим обумовлюється закріплення саме такого розміру жилих приміщень. Відслідкувати кореляцію можна звернувшись до податкового кодексу, де зазначається, що нерухоме майно відповідною площею не оподатковуються. Тобто законодавець вважає, що квартира площею до 60 квадратних метрів та будинок до 120 квадратних метрів є придатним для використання та проживання сім'ї, не беручи до уваги, наскільки велика сім'я. Тому ймовірно доцільніше було закріпити можливості суду за заявою особи у кожній конкретній ситуації змінювати зазначені площі за наявності певних обставин. Крім того відсутня регламентація порядку дій у випадках, коли ця площа становить більше закріплених 60 та 120 квадратних метрів і є єдиним місцем проживання сім'ї. Вбачається колізія: особа не може укласти правочини щодо обміну чи продажу житла, яке перевищує зазначені норми, бо відповідно до положень Кодексу, боржник протягом реструктуризації не має права здійснювати правочини щодо відчуження нерухомого та рухомого майна, вартість яких складає більше десяти мінімальних заробітних плат; у разі наявності рішення суду щодо забезпечення вимог кредиторів може бути заборонено боржнику укладати правочини (договори); а будь-яке відчуження та розпорядження майном, що могло б відбуватися у цьому випадку, здійснюється виключно в порядку, передбаченому цим Кодексом.

Відповідного порядку не передбачено. Більш того, шлях оцінки житла особи, та визначення вартості площі приміщення, що перевищує норми, та включення різниці до переліку ліквідаційної маси є недоцільним, адже план реструктуризації передбачає розподілення усіх доходів особи на погашення вимог кредиторів, визначаючи конкретну суму, яка залишатиметься боржнику на задоволення побутових потреб, у розмірі не менше одного прожиткового мінімуму на боржника та на кожную особу, яка знаходиться на його утриманні, а отже боржник не матиме вільних коштів. Дана норма про заборону включення житла до ліквідаційної маси покликана охороняти інтереси боржника, забезпечуючи йому необхідний рівень життя. Втім інструментів для цього недостатньо. Згодом лише практика зможе продемонструвати шляхи вирішення зазначених проблем.

Положення щодо виключення зі складу ліквідаційної маси майна боржника, на яке згідно з законодавством може бути звернено стягнення, але воно є необхідним для задоволення нагальних потреб боржника або членів його сім'ї містить прогресивні погляди, які полягають у державному захисті боржника та його майна. Це дозволяє заявнику зберегти право на майно, на яке за інших обставин могло бути здійснено стягнення. Саме у цій нормі проявляється продебіторська система досліджуваних відносин. Відповідні клопотання залишаються на розсуд суду, який має керуватися засадами справедливості та доцільності.

Як відомо, у справі про банкрутство виділяють ліквідаційні та неліквідаційні заходи. До останніх належить мирова угода, норми щодо якою прибрали з нового Кодексу ще до другого читання.

Специфікою мирової угоди було те, що рішення щодо її укладання приймалося простою більшістю від складу комітетів кредиторів, тобто конкурсних, що, у разі їх численності, могло призвести до обмеження прав і законних інтересів окремих конкурсних та поточних кредиторів, адже після підписання відповідної угоди припинялися процедури розпорядження

майном боржника, санації та ліквідації. У разі ж оголошення особи банкрутом в межах ліквідаційної процедури поточні кредитори, зобов'язання щодо яких виникли під час проведення процедури банкрутства, протягом двох місяців ще могли пред'являти свої вимоги. Тим не менш, законодавець закріплював, що для кредиторів, які не брали участі в голосуванні або проголосували проти укладення мирової угоди, не можуть бути встановлені умови гірші, ніж для кредиторів, які висловили згоду на укладення мирової угоди, вимоги яких віднесені до однієї черги, що є виразом справедливості. Підтвердженням дієвості даного інституту є судова практика (Справа №5027/805-б/2012 від 24.05.2016; № Б-48/74-10 28.01.2014; № 5027/243-б/2012 від 16.02.2016), а також явні переваги – швидкість процесу, уникнення зайвих витрат, відновлення життєздатності діяльності боржника, що було головною метою існування можливості укладання мирової угоди. Тому у рішенні законодавця відмовитися від цього інституту можна вбачити урівноваження загальної направленості кодексу щодо захисту інтересів однієї зі сторін.

Висновки. Ініційований учасниками слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань економічної політики на тему «Відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: шляхи підвищення ефективності чинної системи», а саме судьями господарських судів різних інстанцій, представниками Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Міністерства юстиції України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Національної профспілки арбітражних керуючих України, Кодекс про Банкрутство запроваджує низку інноваційних положень, які покликані вдосконалити процедур банкрутства, забезпечити рівні права та можливості для однакового захисту всіма кредиторами боржника своїх законних інтересів у процедурі банкрутства, зменшити можливості зловживань у процедурах банкрутства, покращити

інвестиційну привабливість вітчизняного ринку та забезпечити легкість ведення бізнесу.

Досліджуючи положення Кодексу, крім зазначених, можна виділити додаткові позитивні зрушення, серед яких надання забезпеченим кредиторам права ініціювати справу про банкрутство, продаж майна банкрутів виключно на електронному аукціоні через єдину систему, що дасть змогу уникнути продажу майна боржника на чорному ринку, скорочення строків для запобігання зловживання та надмірних витрат.

Втім, як будь-яке явище, яке має як свої переваги та недоліки, інститут відновлення платоспроможності на визнання особи банкрутом втратив деякі важливі складові - мирову угоду, закріплення такої матеріально-правової підстави порушення справи про банкрутство юридичної особи як розмір заборгованості, строки санації тощо.

Остаточну оцінку впроваджених змін можна буде зробити лише через рік, коли державні органи та приватні особи зіштовхнуться з необхідністю вирішення завдань, пов'язаних з банкрутством, та трактування положень Кодексу, а також подолання наявних колізій.

Література

1. Господарський кодекс України / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18-22.
2. Джунь В.В. Інститут неспроможності: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні. Монографія. – Видання друге, виправлене і доповнене. – К.: Юридическая практика, 2006. – 384 с.
3. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/>
4. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 30.06.99 № 784-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http / www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).

5. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 № 228 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 54.
6. Телюкіна М.В. Признаки и критерии несостоятельности юридического лица // Юридический мир. - 1997 - №11 – с. 30
7. «Doing Business 2018». A copublication of The World Bank and the International Finance Corporation [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2018-Full-Report.pdf>

References

1. Ghospodarskyj kodeks Ukrajinj / Verkhovna Rada Ukrajinj. Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrajinj. – 2003. – # 18-22.
2. Dzhunj V.V. Instytut nespromozhnosti: svitovyj dosvid rozvytku i osoblyvosti stanovlennja v Ukrajinj. Monoghracija. – Vydannja drughe, vypravlene i dopovnene. – K.: Jurydycheskaja praktyka, 2006. – 384 s.
3. Jedynyj derzhavnyj rejestr sudovykh rishenj [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.reyestr.court.gov.ua/>
4. Pro vidnovlennja platospromozhnosti borzhnyka abo vyznannja jogho bankrutom : Zakon Ukrajinj vid 30.06.99 # 784-KhIV [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : [http / www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).
5. Pro zatverdzhennja Polozhennja pro Ministerstvo justyciji Ukrajinj : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrajinj vid 02.07.2014 # 228 // Oficijnyj visnyk Ukrajinj. – 2014. – # 54.
6. Teljukyna M.V. Pryznaky y krytery nesostojeteljnosti jurydycheskogho lyca // Jurydycheskyj myr. - 1997 - #11 – s. 30
7. «Doing Business 2018». A copublication of The World Bank and the International Finance Corporation [Electronic resource]. – Mode of access :

<http://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2018-Full-Report.pdf>